

Alina Fitowa

**PROFESOR STANISŁAW KOT (1885–1975): DZIAŁALNOŚĆ
NAUKOWA, EDYTORSKA I INFORMACYJNA**

**PROFESSOR STANISŁAW KOT (1885–1975): SCIENTIFIC, PUBLISHING
AND INFORMATION ACTIVITIES**

Abstrakt: *Stanisław Kot, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego i członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności, był wybitnym znawcą historii polskiej kultury i wychowania. W szczególności badał stosunki kulturalne Polski z Zachodem, ruchy religijne okresu reformacji oraz historię i korzenie polskich idei politycznych. W czasie pierwszej i drugiej wojny światowej prowadził działalność niepodległościową. W latach 1914–1917 był członkiem Naczelnego Komitetu Narodowego w Krakowie, 1939–1944 ministrem w rządzie gen. Władysława Sikorskiego, a następnie Stanisława Mikołajczyka. Od 1941–1942 był ambasadorem RP w Moskwie, zaś od 1945–1947 pełnił tę funkcję w Rzymie. Politycznie był związany z ruchem ludowym. Po drugiej wojnie żył i zmarł na emigracji.*

Abstract: *Stanisław Kot, a professor of the Jagiellonian University and a member of Polish Academy of Arts and Sciences, was an eminent expert in the history of Polish culture and education. In particular, he did research work on cultural relationships between Poland and western countries, investigated religious movements of the Reformation and studied the history and roots of Polish political ideas. During the first and second world wars he was involved in activities aimed at regaining the independence of Poland. He was a member of Naczelny Komitet Narodowy in Kraków (1914–1917) and a minister in the general Władysław Sikorski and next in the Stanisław Mikołajczyk government (1939–1944). He was a Polish Ambassador in Moscow (1941–1942) and in Rome (1945–1947). As a politician, he was a representative of peasant parties. After the second world war he lived and died in exile.*

PRACE NAUKOWE I WYDAWNICZE

Stanisław Kot (1885–1975) w okresie II Rzeczypospolitej profesor UJ i członek czynny PAU był niewątpliwie jednym z najwybitniejszych znawców historii kultury i wychowania w Polsce, przedstawianych na szerokim tle europejskim. Przy czym w jego ujęciu wychowanie było odbłaskiem owej kultury – jej poziom i kontekstu europejskiego. Stąd m.in. swoje badania naukowe, a zwłaszcza zadziwiająco rozległą kwercendę archiwalną i biblioteczną w wielu krajach Europy poświęcił głównie stosunkom kulturalnym Polski z Zachodem. Kot był też świetnym znawcą dziejów ruchów religijnych w Polsce (w szczególności okresu reformacji) a także historii polskich idei politycznych i ich korzeni w starożytności klasycznej. Znaństwo wyłuszczonej wyżej problematyki, a także jego rozległe plany badawcze i ogromna wręcz pasja z jaką przystępował do tej pracy, sprawiły, że w 1920 r. stworzono w UJ specjalnie dla niego katedrę historii kultury, którą kierował z powodzeniem do 1933 r., a którą odebrano mu ze względów politycznych.

Badania naukowe Kot rozpoczął już w 1910 r.; najpierw we Lwowie (gdzie kończył studia), a następnie w Krakowie. Przyuczali go do tej twórczej pracy najwybitniejsi w owym czasie uczeni: we Lwowie Wilhelm Bruchnalski, Bolesław Mańkowski i Ludwik Finkel, w Krakowie Bolesław Ulanowski, Stanisław Estreicher, Kazimierz Morawski i Ignacy Chrzanowski. We wspomnianym 1910 r. opublikował on pierwsze dwa studia naukowe: Andrzej Frycz z Modrzewa o wychowaniu i szkole oraz Szkoła lewartowska. Z dziejów szkolnictwa arińskiego w Polsce. Do tematów tych będzie jeszcze wielokrotnie wracał. Dorobek naukowy Kota obliczany jest dziś na około 230 pozycji (licząc drugie wydanie – poz. 262): 24 książki i broszury, 97 rozpraw naukowych i artykułów, 31 recenzji, 27 edycji źródłowych i 17 biogramów do Polskiego Słownika Biograficznego; a ponadto kilkadziesiąt artykułów z publicystyki naukowej i politycznej oraz prac redakcyjnych. Publikacje jego nie są jeszcze dokładnie policzone, gdyż wiele z nich znajduje się w wydawnictwach zbiorowych i czasopismach naukowych zagranicznych, w tym wiele opublikowanych w językach obcych: angielskim, francuskim, niemieckim i włoskim. Trudności z dokładnym wyliczeniem publikacji Kota wynikają też stąd, że przez długie lata w PRL prac ani bibliografii Kota nie wolno było publikować. Zabronił tego osobiście Władysław Gomułka. Część owych rozpraw zebrał i wydrukował w 1987 r. jego uczeń, prof. Henryk Barycz, w publikacji pt. *Polska Złotego Wieku. Studia i szkice*. Do najwybitniejszych jego prac (bądź to z uwagi na ich warsztat, bądź rezonans naukowy i społeczny) należą:

- *Rzeczpospolita Polska w literaturze politycznej Zachodu*. Kraków 1919;
- *Andrzej Frycz Modrzewski. Studium z dziejów kultury polskiej w. XVI*. Kraków 1923;
- *Historia wychowania. Zarys podręcznikowy*. Warszawa 1924, wyd. 2 zmienne i pomnożone, T. 1–2. Lwów 1934. Wyd. 3 tego dzieła z dopłnieniami Kota gotowe do druku w Ossolineum w 1957 r. nie ukazało się z powodu zakazu ówczesnych władz państwowych; (skład został zniszczony). W 1995 r. wznowiło ów podręcznik warszawskie wydawnictwo „Żak”;

- Piotr Skarga. Kazania sejmowe. Kraków 1925, wyd. 2, Lwów 1939;
- Źródła do historii wychowania (Wybór). Cz. 1. Warszawa 1929, cz. 2. Warszawa 1930;
- Ideologia polityczna i społeczna Braci Polskich zwanych Arianami. Warszawa 1932;
- Szymon Budny. O urzędzie miecza używającym. Warszawa 1932;
- Listy z Rosji do gen. Sikorskiego. Londyn 1955;
- Rozmowy z Kremlm. Londyn 1959;
- Jerzy Niemirycz w 300-lecie Ugody Hadziackiej. Paryż 1960.

Niemal równie istotnym dla nauki polskiej obszarem aktywności Kota była jego działalność organizacyjno-wydawnicza, której trzy bardzo ważne przedsięwzięcia przypadły na 1919 r. Po pierwsze – w tym roku, z jego inicjatywy, za jego staraniem i pod jego naukową redakcją zaczęła ukazywać się niezmiernie ceniona do dziś seria wydawnicza klasyków polskich (Seria I) i obcych (Seria II) pt. **Biblioteka Narodowa**. Był to cykl wydawniczy arcydzieł literatury polskiej i obcej (od średniowiecza po XIX wiek) zaopatrzonych we wstępy i naukowe komentarze najwybitniejszych uczonych, których imponującą ilość udało się Kotowi zjednać dla tej serii. Niektóre z wydanych w jej ramach polskich prac, jak np. Pan Tadeusz Adama Mickiewicza w opracowaniu Stanisława Pigonia, Treny Jana Kochanowskiego z wstępem i komentarzem Tedeusza Sinki, Beniowski Juliusza Słowackiego w opracowaniu Juliusza Kleinera wzbudzały i wzbudzają do dziś podziw dla opracowujących owe dzieła. Na tej I Serii, jak również na Serii II zawierającej przekłady i opracowania literatury obcej (głównie starożytnej Grecji i Rzymu oraz Anglii, Francji i Niemiec) wykształciły się całe pokolenia Polaków. Ogółem wydano 172 tomiki tejże **Biblioteki Narodowej**. Została ona wznowiona w 1947 r. – początkowo pod redakcją Kota, a następnie jego ucznia prof. Jana Hulewicz, który najpierw redagował ją wspólnie z prof. Samuelem Sandlerem, a później z prof. Mieczysławem Klimowiczem.

Drugim przedsięwzięciem edytorskim Kota w 1919 r. było założenie **Kra-kowskiej Spółki Wydawniczej**. Kot był głównym jej pomysłodawcą, jednym z założycieli i udziałowców, a także kierownikiem jej wydawnictw z dziedziny humanistyki. Przy czym – jak wyczytać to można w jego listach do żony [List z Warszawy z 11 XII 1919 r. zatytułowany „Droga Iduchno Moja”] – zabiegał on nie tylko o dobór poczytnych i poważnych autorów do tego wydawnictwa, lecz także o jego wyposażenie materiałowe – głównie o papier. Spółka ta – do czasu zawieszenia jej działalności edytorskiej w 1931 r. – była jedną z najpoważniejszych polskich oficyn wydawniczych prac z dziedziny nauki i literatury. Ogółem wydała 690 tytułów, a wśród nich 172 tomiki wspomnianej wyżej **Biblioteki Narodowej** (którą od 1933 r. za staraniem Kota przejęło Ossolineum), 61 Zeszytów źródłowych..., 3 tomy Dziejów kultury polskiej Aleksandra Brücknera i kilka powieści Zofii Kossak-Szczuckiej. Od 1922 r. posiadała też własny miesięcznik kulturalno-naukowy pt. *Przegląd Współczesny* redagowany przez świetnego romanistę prof. Stanisława Wędkiewicza oraz – od 1923 r. – własną księgarnię pn. Księgarnia Jagiellońska [Kraj 1998].

I trzecie przedsięwzięcie Kota z 1919 r. Mianowicie Kot współzakładał powstałe w tym roku w Warszawie pod auspicjami luteran Towarzystwo do Badań

Dziejów Reformacji w Polsce, po czym w 1921 r. zapoczątkował wydanie i redagowanie rocznika tegoż Towarzystwa pt. **Reformacja w Polsce**, który (z przerwami w latach 1928–1934 i w czasie drugiej wojny) ukazywał się do 1947 r. Kot wydał 10 roczników tego czasopisma, na łamach którego, prócz starszych historyków, publikowali także jego seminarzyści z UJ. Pewne aspekty kontynuacji tego naukowego czasopisma odnaleźć można w wydawanym od 1956 r. do dziś piśmie pt. *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*. Podano to we wstępie redakcyjnym do 1 nr tego pisma, z 1956 r., s. 7, a zwrócił już na to uwagę Zdzisław Pietrzyk we wstępie do Katalogu wystawy (s. 4) zorganizowanej Kotowi w 1997 r. przez Bibliotekę Jagiellońską [Pietrzyk 1997].

Na 1919 r. przypada też początek dziesięcioletniego sekretarzowania przez Kota założonej przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Komisji do Badania Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce.

W 1928 r. Kot, obok profesorów Władysława Konopczyńskiego i Stanisława Kutrzeby, był współinicjatorem, a następnie współzałożycielem i członkiem Komitetu Redakcyjnego ukazującego się od 1935 r. Polskiego Słownika Biograficznego. Ostatecznie (po długiej dyskusji w środowisku historyków krakowskich i lwowskich) według jego pomysłu przyjęto w owym Słowniku układ haseł i ich opracowanie redakcyjne. Jego też postawa w dużym stopniu zaważyła na tym, że Słownik zaczęto wydawać w Krakowie, a nie we Lwowie, który o to zabiegał. [Podaję za referatem Renaty Dutkovej wygłoszonym w XII 1997 na sesji naukowej UJ poświęconej S. Kotowi.].

W 1930 r. Kot zorganizował imponujący liczebnością uczonych (w tym zagranicznych) i poziomem referatów zjazd, zwany też kongresem nauki polskiej w 400-lecie urodzin Jana Kochanowskiego, którego pokłosiem były opublikowane w latach 1931–1932 dwa tomy wybitnych prac historycznych. Były to: *Pamiętnik Zjazdu i Kultura staropolska*.

Od 1933 r. Kot był członkiem Komitetu Redakcyjnego **Biblioteki Pisarzy Polskich**, tj. serii wydawniczej PAU poświęconej literaturze staropolskiej, a ukazującej się w latach 1889–1950 (91 tomów). Redagował też serię **Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce**.

Na podkreślenie zasługuje również fakt, że Kot od około 1928 r. do późnej starości niezwykle czynnie uczestniczył nie tylko w polskim, lecz także europejskim życiu naukowym. Brał on udział w wielu sympozjach i kongresach naukowych (historycznych i slawistycznych), na których wygłaszał referaty publikowane później w wielu zagranicznych pismach naukowych. Na przykład w 1931 r. miał odczyt w Paryżu o ruchu wydawniczym w Polsce i o Historii kultury A. Brücknera [Zapiski Kota w zbiorach J. Japy.]. W 1935 r. wygłosił cykl wykładów w Collège de France. Zapraszany bywał także z odczytami przez uniwersytety europejskie. Według zapisków dotyczących Kota, a znajdujących się w Bibliotece Jagiellońskiej [Rkp. akc. 136/83.] w 1938 r. miał on wyjechać z wykładami do Holandii na zaproszenie pięciu tamtejszych uniwersytetów, lecz minister spraw zagranicznych Józef Beck odmówił mu wówczas paszportu.

Od 1955 r. Kot pobierał stypendium z Fundacji Rockefellera na napisanie historii reformacji w Polsce i na Litwie. Badaniom tych zagadnień poświęcił on bardzo wiele czasu i wysiłku, lecz pracy tej nie zdołał już napisać. Podobnie wiele materiału zebrał do interesującej postaci szesnastowiecznego antytrynitarza –

Jana Palcologa, będącego protegowanym Habsburgów, o którym też nie zdołał już napisać [Pietrzyk 1997, s. 7].

W uznaniu zasług dla rozwoju nauki, a w szczególności uwypuklania powiązań naukowych i przenikania się kultur państw i narodów europejskich (zwłaszcza w okresie odrodzenia) Kot został członkiem Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego w Pradze (1929), doktorem *honoris causa* Uniwersytetu w Oksfordzie (1941), Ukraińskiego Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki w Paryżu, Towarzystwa Hugo Grotius w Hadze, w 1948 r. włoskiej Akademii Nauk w Rzymie (Accademia Nazionale dei Lincei) i w 1959 r. doktorem *honoris causa* Uniwersytetu w Bazylei.

Uniwersytet Jagielloński w 1957 r. chciał mu także przywrócić odebraną w 1933 r. katedrę historii kultury, z którą to propozycją zwrócił się do Kota osobiście ówczesny rektor UJ prof. Zygmunt Grodziński. Kot w odpowiedzi rektorowi stwierdził, iż wprowadzić pracę w UJ była najpiękniejszym okresem w jego życiu i rad by ją co rychlej podjąć, lecz uniemożliwia mu to brak w Polsce wolności politycznej i wolności dla twórczej pracy naukowej, do której już przywykł na Zachodzie [List ten po śmierci Kota opublikowany został przez Franciszka Wilka w *Jutrze Polski*, Londyn. R. 33, nr 1–2 (658–9) z 15 II 1976 r.].

DZIAŁALNOŚĆ POLITYCZNA W SŁUŻBIE NAUKI I KULTURY

Politycznie Kot zaczął działać już w latach gimnazjalnych w Rzeszowie, gdzie porwał go nurt ideowy młodzieży socjalistycznej. Tutaj związał się z organizacją młodzieżową tego nurtu pn. „Promieniści” i rychło stał się jednym z jej czołowych działaczy. W latach 1905–1908, będąc już studentem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, redagował pismo tej organizacji *Promień*. Więź ideową i kontakt z działaczami socjalistycznymi utrzymywał także po przeniesieniu się w 1910 r. do Krakowa i jeszcze przez kilka następnych lat pisał (pod różnymi pseudonimami) artykuły polityczne do organu prasowego galicyjskich socjalistów – *Naprzodu* [Sam Kot o swoich związkach z ideologią i ludźmi PPS od lat gimnazjalnych i o pisaniu artykułów do wspomnianego *Naprzodu* jeszcze w latach 1911–1913 pisał w listach do żony Idy. Np. w listach z Krakowa z 12 II i 26 IV 1911 r., z Paryża z 1913 r.].

Po wybuchu pierwszej wojny światowej Kot rozpoczął działalność w powołanym w dniu 16 VIII 1914 r. w Krakowie Naczelnym Komitecie Narodowym, w którym przez całą wojnę kierował Biurem Prasowym Departamentu Wojskowego i z ramienia którego założył i redagował tygodnik *Wiadomości Polskie*. Po rozwiązaniu się NKN w 1917 r. wspólnie z Janem Dąbrowskim (późniejszym prof. UJ i PAN) redagował czasopismo polityczne *Przyszłość* [List do żony Idy z 31 VII 1918 r.].

W 1930 r. w związku z aresztowaniem na rozkaz Józefa Piłsudskiego ówczesnych posłów opozycyjnych (z byłym trzykrotnym premierem Wincentym Witosem na czele) Kot zainicjował i zredagował pismo z protestem 44 profesorów UJ, w którym uczeni ci określili ów areszt jako akt bezprawia i gwałtu. Za protest ten, zwany brzeskim (od Brześcia, w którym więziono aresztowanych)

Kot (po reformie Jędrzejewiczowskiej) w 1933 r. utracił katedrę historii kultury UJ, której już nigdy nie odzyskał. W tym też roku Kot wraz z wieloma polskimi uczonymi zaprotestował przeciwko ograniczaniu przez ówczesnego ministra WRiOP Janusza Jędrzejewicza autonomii wyższych uczelni, którego to protestu pokłosiem była wydana w tymże roku w Krakowie księga zbiorowa trzydziestu ówczesnych luminarzy nauki pt. W obronie wolności szkół akademickich. Wydarzenia te, spotęgowane przez proces wytoczony aresztowanym w 1930 r. posłom, skłoniły Kota do wstąpienia do Stronnictwa Ludowego, z którym wiązało go jego chłopskie pochodzenie, jak też ideologia i program tegoż stronnictwa. W 1935 r. Kot wszedł w skład Rady Naczelnej Stronnictwa Ludowego. W następnym roku do jego Naczelnego Komitetu Wykonawczego i we władzach tych pozostał do końca drugiej wojny światowej.

Drugą wojnę światową Kot spędził poza granicami kraju. Przebywał najpierw w Rumunii, następnie krótko na Węgrzech, po czym we Francji, Anglii, w ZSRR i na Bliskim Wschodzie (w Teheranie, Jerozolimie i Kairze) skąd wrócił znów do Anglii. Pełnił w tym czasie wysokie funkcje w rządzie gen. Władysława Sikorskiego, a następnie Stanisława Mikołajczyka. Od 7 XII 1939–9 X 1940 był ministrem bez teki, od 10 X 1940–28 VIII 1941 ministrem spraw wewnętrznych, od 29 IX 1941–13 VII 1943 ambasadorem Rządu RP w ZSRR [Faktyczne urzędowanie w Moskwie Kot rozpoczął 4 IX 1941 r.], następnie przez 10 miesięcy ministrem stanu na Bliskim Wschodzie i od 18 III 1943 ministrem informacji i dokumentacji.

Pełniąc tak wysokie i siłą rzeczy niezmiernie absorbujące funkcje polityczne, Kot nigdy nie tracił z pola widzenia spraw związanych z nauką i kulturą polską. Zainteresowanie tymi sprawami i troska o nie przejawiała się przede wszystkim w ratowaniu biologicznej egzystencji aresztowanych, pozostałych w kraju lub rozsianych po świecie uczonych, artystów, dziennikarzy i pisarzy bądź to poprzez zapomogi finansowe, bądź poprzez zakładanie wydawnictw i czasopism informacyjno-literackich dających tym ludziom zatrudnienie i zarobki. Stał też apele do uczonych państw neutralnych, m.in. w sprawie uwolnienia aresztowanych 6 XI 1939 r. profesorów krakowskich [Buszko, Paczyńska 1995, s. 30, 247, 269].

W 1940 r. we Francji Kot poparł i zapewnił pomoc finansową z państwowego budżetu założonemu tam w dniu 17 III przez Mieczysława Grydzewskiego tygodnikowi *Wiadomości Polskie*, które (już przez samą osobę Grydzewskiego jako redaktora naczelnego, jak też tytuł i formę) pomyślane były jako kontynuacja przedwojennych, a wysoce poczytnych *Wiadomości Literackich* [Lewandowska 1993, s. 47]. W istocie *Wiadomości Polskie* stały się też pismem politycznym.

Po przeniesieniu się rządu RP w połowie 1940 r. do Anglii Kot utworzył tam Fundusz Kultury Narodowej, do prowadzenia którego (jeszcze w okresie francuskim) sprowadził specjalnie z Krakowa swego ucznia doc. UJ Jana Hulewicza. Ze środków tego Funduszu wspomaganych było wielu ludzi nauki w okupowanym kraju, m.in. profesorów UJ. Opiekę nad uczonymi Kot powierzał też konspiracyjnemu Stronnictwu Ludowemu, które ponaglane jego apelami już od początku 1940 r. dostarczało im pomocy finansowej, a także produktów żywnościowych [Relacja ustna Stanisława Mierzwy o tym, że w II 1940 r. wysłannik Kota do kraju (z poważną ilością pieniędzy dla stronnictw politycznych) Salomon Miki-

ciński dostarczył mu karteczkę odręczną od Kota, w której zwracał on uwagę na tę kwestię (badania własne autorki z dziedziny historii konspiracyjnego ruchu ludowego)].

Objąwszy ambasadę Rządu RP w ZSRR (z siedzibą najpierw w Moskwie, a następnie w Kujbyszewie), Kot zgromadził wokół niej wielu przebywających tam na zsyłce lub co dopiero wyszłych z sowieckich więzień uczonych, pisarzy, publicystów i poetów, którym zapewnił m.in. materialne i techniczne środki na wydawanie pisma pt. *Polska* (podtytuł: *Tygodnik Polaków w ZSRR*). Naczelnym redaktorem *Polski* do VII 1942 r. był uzdolniony publicysta (jednocześnie *attaché* prasowy tej ambasady) Ksawery Pruszyński, a po jego wyjeździe razem z Kotem pisarz Teodor Parnicki. Do publicystów w tym piśmie należeli m.in. wybitny dziennikarz Bernard Singer, wybitny historyk literatury (a były uczeń Kota) Wiktor Weintraub, który prowadził w nim dział „Skarbnica literatury polskiej” i poeta Władysław Broniewski, który wspólnie z inż. Michałem Langiem sprawował też kierownictwo techniczne *Polski* [Ambasador Kot żegna Polaków w ZSRR. *Polska* nr 12–13 (14–15) z 25 IX 1942, s. 1].

Na Bliskim Wschodzie, dokąd Kot udał się bezpośrednio z ZSRR i gdzie przebywał 10 miesięcy, jego działalność również koncentrowała się głównie wokół zagadnień informacji, oświaty i kultury dla dziesiątków tysięcy przebywających tam Polaków wyprowadzonych przez gen. Władysława Andersa z Rosji. Kot, będąc ministrem stanu, powołał tam rządową agendę pn. Centrum Informacji na Wschodzie (CIW) z siedzibą w Jerozolimie, którego zadaniem było koordynowanie działalności w zakresie informacji i propagandy oraz wydawnictw polskich w tym rejonie. Kierownikiem tej Instytucji został współpracownik Kota z czasów ambasadorstwa w ZSRR dr Jan Tabaczyński, zaś zastępcą jego był doc. Kazimierz Grzybowski. Podlegała jej Polska Agencja Telegraficzna (PAT) w Jerozolimie. Ponadto w ramach CIW uruchomiono Dział Wydawnictw, który przejął wychodzącą od 23 VII 1941 r. w Jerozolimie *Gazetę Polską*, *Dziennik Informacyjny Polaków na Bliskim Wschodzie* oraz powołał do życia nowy dwutygodnik polityczno-literacki *W drodze*, który ukazywał się w Jerozolimie od 1 IV 1943–31 III 1946 r. Redaktorami jego byli Wiktor Weintraub i Władysław Broniewski, któremu przypisuje się inicjatywę powołania tego pisma. *W drodze*, obok nowojorskiego *Tygodnika Polskiego* było najpoważniejszym pismem literackim poza krajem, skupiającym na swych łamach najlepsze pióra polskie [Lewandowska 1993, s. 118–121].

Ponadto w okresie pobytu na Bliskim Wschodzie Kot zorganizował tam polską jakby oficynę wydawniczą nawiązującą swą nazwą i planem wydawniczym do serii *Biblioteki Narodowej* wydawanej od 1919 r. przez Krakowską Spółkę Wydawniczą. Była to mianowicie *Szkolna Biblioteczka na Wschodzie* pod kierownictwem dra Łukasza Kurdybachy. Wydano w niej około 100 tomików klasyków poezji i prozy polskiej oraz przekładów literatury obcej [Gmitruk, Hemmerling, Sałkowski 1989, s. 338]. Po zakończeniu drugiej wojny światowej, w początkach VIII 1945 r. Kot powrócił do kraju, po czym już 4 IX tego roku mianowany został ambasadorem Rządu RP w Rzymie, którą to funkcję pełnił do 11 X 1947 r. Zdymisjonowano go z niej ze względów politycznych, gdyż w tym czasie był on członkiem powołanego w kraju w dniu 22 VIII 1945 r. przez W. Witosa i S. Mikołajczyka PSL i wchodził do jego NKW, a od I 1946 r. także do Rady Naczelnej tego stronnictwa. Naciski

na wystąpienie z PSL – jak sam Kot ujawnił – wywierał na niego już w dniu 13 V tego roku ówczesny minister spraw zagranicznych Zygmunt Modzelewski [List Kota do Rektora Z. Grodzińskiego z II 1957 r. opublikowany przez F. Wilka w *Jutrze Polski*.].

Po opuszczeniu Ambasady RP w Rzymie Kot nie powrócił do kraju – pozostał już do końca życia na emigracji. Najpierw zamieszkał w Paryżu, a następnie w Londynie, gdzie zmarł i gdzie został pochowany. W tych emigracyjnych latach życia Kot usiłował godzić pracę naukową z polityczną; niestety ze szkodą dla tej pierwszej. Politycznie działał w PSL, pełniąc w nim bardzo wysokie funkcje. Mianowicie w IV 1949 r. wszedł on do RN tego stronnictwa, po czym rychło został delegatem jego NKW na Europę Zachodnią. 26 II 1952 r. został też prezesem Rady Europejskiej PSL, z ramienia której bywał na posiedzeniach Międzynarodowej Unii Chłopskiej (tzw. Zielonej Międzynarodówki). Od 1955–1963 r. był nieprzerwanie przewodniczącym RN PSL, z której to funkcji zrezygnował ze względu na stan zdrowia. Jednakże z uwagi na jego zasługi dla tego stronnictwa i polskiej wsi powierzono mu funkcję honorowego przewodniczącego tejże Rady. Kot był także członkiem Polskiego Narodowego Komitetu Demokratycznego. 14 I 1964 r. dostał on wylewu i do końca życia, tj. do 26 XII 1975 r., nie odzyskał już pełni władz fizycznych i umysłowych.

*

*   *

Na zakończenie jeszcze akcent biblioteczny. Otóż Kot, który spenetrował niemal wszystkie większe archiwa i biblioteki polskie oraz europejskie, stwierdził, iż najlepiej pracowało mu się w British Museum. Mianowicie w liście do żony pisanym w Anglii w dniu 17 II 1939 r. pisał, co następuje:

[...] To British Museum jest zaczarowanym lokalem, z którego się nie mogę wyrwać, pracuje się tam jak nigdzie na świecie, nie zauważa się, że mijają godziny, aż naraz pod wieczór czuje się wyczerpanie. Nieraz tak silne, że zjadłwszy siadam w domu i przez dwie trzy godziny to siedzę, to leżę, aby wypocząć i dopiero położyć się spać, czasem i nogi mocno ciążą. Ale rano, o ile śpię znośnie, budzę się znów z ochotą do roboty i zaczyna się to samo. Niewyczerpane tu zasoby, wciąż i wciąż wpada się na coś nowego [...]

Interesujące, że takiemu samemu urokowi British Museum ulegali i inni jego czytelnicy. Iwan Majski przyczynę tego zauroczenia widział nie tylko w fachowej i uprzejmej obsłudze przez personel tejże biblioteki, lecz przede wszystkim w urządzeniu czytelnicy, zapewniającym każdemu z czytelników jak gdyby pełną izolację od innych, a zatem swoistą intymność, mimo iż czytelnia ta mieści około 500 osób.

[...] każdy stół – pisał Majski – dzieli pionowa ścianka takiej wysokości, że człowiek siedzący po jednej stronie nie może widzieć sąsiada z przeciwka. Każda strona podzielona jest na ponumerowane prostokąty takiej wielkości, że na tej płaszczyźnie może się wygodnie rozlokować jedna osoba z książkami, manuskryptami itp. Dla ułatwienia pracy każdy prostokąt ma wysuwany pulpit na książki, kałamarz, bibułę, dwa pióra: jedno ze stalówką, drugie gęsie. [...] Przed każdym prostokątem stoi wygodny, solidny fotel, który jakby zapraszał przybysza, aby usiadł i nieczwócznie

zabrał się do pracy. Całe otoczenie [...] sprawia, że człowiek bezwiednie nabiera chęci do pracy [...] Poruszający się zaś bezszelestnie pracownik biblioteki [...] szepcze mu tymczasem do ucha [...] za jakieś dwadzieścia do dwudziestu pięciu minut żądana książka będzie Panu dostarczona [Majski 1967].

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

- Barycz, H. (1987). Stanisław Kot – Życie i dzieło. W: Stanisław Kot. Polska Złotego wieku a Europa. Studia i szkice. Warszawa: PIW, s. 5–88.
- Buszko, J.; I. Paczyńska (oprac.) (1995). Podstępne uwięzienie profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczej (6 XI 1939 r.). Dokumenty. Kraków: Wydaw. UJ, s. 30, 247, 269.
- Dejas, S. (1979). W: Katalog Biblioteki Narodowej. W sześćdziesięciolecie serii 1919–1979. Wrocław: ZNiO.
- Gmitruk, J.; Z. Hemmerling; J. Salkowski (oprac.) (1989). W kraju i na emigracji. Materiały z londyńskiego archiwum ministra prof. Stanisława Kota (1939–1943). Warszawa: LSW, s. 338.
- Jutro Polski* 1/2, Londyn 1976 [poświęcony S. Kotowi].
- Kraj, P. (1998). Krakowska Spółka Wydawnicza (1919–1934). Praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. K. Bednarskiej-Ruszałowej. Kraków: IBIN UJ, maszynopis.
- Lewandowska, S. (1993). Prasa polskiej emigracji wojennej 1939–1945. Warszawa: Instytut Historii PAN, s. 47.
- Majski, I. (1967). Wspomnienia ambasadora radzieckiego, Warszawa: Książka i Wiedza, s. 274–276.
- Pietrzyk, Z. (1997). Stanisław Kot – uczonec i polityk. Katalog wystawy z 1997 r. w Bibliotece Jagiellońskiej. Kraków: BJ.
- Pokłosie poświęconej Stanisławowi Kotowi sesji naukowej w UJ odbytej w dniach 12–13 XII 1997 r. (w przygotowaniu do druku).
- Samsonowska, K. Bibliografia prac S. Kota. Maszynopis przygotowany do druku w pokłosiu sesji poświęconej Kotowi.
- Weintraub, W. (1994). O współczesnych i o sobie. Wspomnienia, sylwetki, szkice literackie. Kraków: Znak, s. 458–491.
- . (1976). Stanisław Kot (1885–1975). *Kultura* 3, s. 108–135.
- Wilk, F. (1976). Profesor Stanisław Kot. Życie i dzieło. Londyn: *Jutro Polski*, s. 9–10, 29–32, 41–42.
- Zapiski i listy Kota do żony Idy z lat 1909–1962 znajdujące się w zbiorach prywatnych zięcia Kota, prof. Józefa Japy.